

Rechtse wijn in linkse zakken

PvdA weet zich geen raad met de economie

Samenvatting

Het rapport van de Commissie-Melkert geeft een goede samenvatting van de huidige economische problematiek. Haar oplossingen voor de lange termijn sluiten daarop echter slecht aan. Ze kiest voor economische instrumenten die naadloos aansluiten op de rechts-economische opvattingen van staatsonthouding. Opvattingen die overigens passen bij het huidige beleid van het kabinet-Rutte II. De monetaire autoriteiten, d.w.z., de centrale banken, moeten het maar regelen. Je zou eerder verwachten dat de commissie meer verantwoordelijkheid zou leggen bij de overheid om bijvoorbeeld een effectief werkgelegenheidsbeleid tot stand te brengen. Daarmee neemt ze voor goed afscheid van de historische ontwikkeling die de PvdA sinds de tweede wereldoorlog heeft doorgemaakt.

Inleiding

De PvdA-achterban heeft het er maar moeilijk mee. Meedoen aan een kabinetsbeleid, waarvan nog maar moet worden afgewacht of het de crisis een halt toeroept en als dit gebeurt of het echt wel sociaal en rechtvaardig is, zoals haar voormannen Samsom en Spekman beweren. Niet zo vreemd dat het PvdA-partijcongres om een analyse vroeg. Die analyse ligt er nu en zal op 15 en 16 februari op het congres van de PvdA in Breda worden besproken. De analyse, *De bakens verzetten; de economie terug naar de mensen, investeren in werk en innovatie*, is opgesteld door een breed samengestelde commissie van deskundigen onder leiding van Ad Melkert. Maar of die commissie echt de bakens zal verzetten is de vraag. Ze probeert eerder rechtse wijn in linkse zakken te verkopen. Ontdeed Wim Kok in 1995 de PvdA van zijn socialistische veren, het lijkt erop dat Melkert cs. de PvdA een liberaal jasje wil geven, door nog een flinke stap verder afstand te nemen van de sociaal-democratische traditie van de PvdA. Ik besteed hieronder vooral aandacht aan het gebrek aan historische kennis van de commissie en aan haar voorstellen over het te voeren macro-economische beleid.

Sterke diagnose

De diagnose van het rapport-Melkert is sterk. In 13 pagina's wordt duidelijk uiteengezet wat er mis ging met de economie sinds het omvallen van de Amerikaanse bank Lehman Brothers in 2008. Krachtige taal wordt soms gesproken. De commissie wijst op het casino-kapitalisme met nalatigheid en zelfverrijking van de banken. Er staan ook dingen in die het huidige kabinet niet leuk zal vinden. Zoals: "De regering houdt vast aan het op korte termijn saneren van de staatsfinanciën, terwijl gerenommeerde economen betogen dat daarmee economisch herstel juist wordt gefrustreerd" (p. 6), en even verderop (p. 7): "Drie decennia nadat door Reagan en Thatcher grote veranderingen zijn doorgevoerd in de verhouding tussen staat en markt, domineert het 'financieel-economische complex' de samenleving en internationale orde". Er wordt gewezen op de negatieve gevolgen van de globalisering en de marktliberalisering (p. 9).

En: "De werkelijke wortels van de crisis liggen in de prijs van de ongelijkheid, de verschuiving van machtscentra en de mondiale ongelijkheid. Er is dus actie nodig en wel richting vijf hoofdzaken: werk, duurzaamheid, innovatie, transparantie, evenwicht (p. 12). Na zo'n analyse zou je verwachten dat het rapport met aanbevelingen komt die daarop aansluiten. Helaas is dat niet het geval.

Een stukje geschiedenis

Omdat het rapport als doel heeft een visie voor de lange termijn te geven, is het nuttig een stukje geschiedenis op te halen. Het is namelijk niet voor de eerste keer dat de PvdA als gevolg van een economische inzinking in een dip zit. Bijvoorbeeld toen de wederopbouw van Nederland na de tweede wereldoorlog was voltooid. Ik mis in het rapport de historische ontwikkeling van de PvdA en in het bijzonder het door de PvdA sinds die oorlog bepleite sociaal-economische beleid. Ongetwijfeld had de Commissie-Melkert andere gedachten gekregen na kennisneming daarvan.

Nadat vlak na de oorlog het beleid sterk was gericht op het herstel van de economie, brak in de jaren vijftig een lange periode van economische groei aan door een beleid gericht op industrialisatie en liberalisatie. Totdat de economie oververhit raakte en er in 1958 een bestedingsbeperking nodig was, resulterend in een periode met een stringent loon- en prijsbeleid tot de jaren zeventig met een continue spanning op de arbeidsmarkt. Kort na die bestedingsbeperking was het PvdA-congres net als nu ontevreden, en gaf het in 1961 het partijbestuur de opdracht een studie te maken over de in de jaren zestig te voeren socialistische politiek. Deze studie, gemaakt door het wetenschappelijk bureau van de PvdA, de Wiardi Beckman Stichting – toen met Den Uyl als directeur – , werd in 1963 gepubliceerd: *Om de kwaliteit van het bestaan*. Dit rapport was sterk geïnspireerd door Galbraith' *The Affluent Society* (1958), waarin deze, toen populaire Amerikaanse econoom, waarschuwde voor publieke armoede en private rijkdom. Het WBS-rapport bepleitte een sturing van de consumptieve bestedingen door de overheid in de richting van meer publieke bestedingen (woningbouw, gezondheidszorg, verkeer, recreatie en ontwikkelingshulp). Het rapport bleek te idealistisch. Het leidde niet tot verkiezingswinst. Die winst kwam er overigens later wel tijdens het kabinet-Den Uyl, dat veel instrumenten uit het WBS-rapport wilde invoeren. Den Uyl faalde evenwel in het verzilveren van de verkiezingswinst.

De tijden waarin *Om de kwaliteit van het bestaan* respectievelijk *De bakens verzetten* verschenen, verschillen uiteraard sterk. De huidige economische problemen zijn ernstiger en anders: toen een periode van overbesteding, nu van onderbesteding. Qua politieke stellingname zijn er echter overeenkomsten. Beide rapporten hebben het over een ongebreideld kapitalisme met onvoldoende oog voor de maatschappelijke problemen.

Commissie-Melkert gelooft in marktwerking

Je zou verwachten dat de commissie na haar diagnose, waarin scherp het huidige neo-kapitalisme wordt afgezworen, met adequate oplossingen zou komen om het kapitalisme beteugelen. Maar dat is niet zo, zoals sterk blijkt uit de wijze waarop ze invulling geeft aan het beleid op lange termijn. Haar maatschappijkritiek maakt indruk. Haar doelstellingen zijn duidelijk en zullen door weinigen worden betwist: ze richt haar vizier op de lange termijn met een verantwoorde duurzame economische groei met meer sociale en inkomensgelijkheid, zowel nationaal als internationaal, waarin niet louter de financiële belangen dominant zijn.

De commissie schrijft terecht dat niet alleen de bankiers en grote beleggers de crisis hebben veroorzaakt. Er is meer aan de hand omdat een "aantal dragende pilaren waarop onze samenleving is grondvest, fors eroderen" (p. 7). Ze noemt naast de financiële crisis, de klimaatverandering, uitputting van grondstoffen, milieuvervuiling en groeiende sociale problemen (o.a. ongelijkheid en werkloosheid). Daarom moet de wereldeconomie anders worden geglobaliseerd, "geënt op nationale en internationale solidariteit, niet alleen vanuit een moreel principe, maar ook vanuit langetermijndenken". Om dat te realiseren, wil ze gebruik maken van de markteconomie, want handel zit ingebakken in de genen (p. 14).

Jammer dat de commissie daarop niet verder ingaat, want daar ligt mijns inziens het werkelijke probleem. Dat wordt duidelijk als we weer even in de historie duiken. In dertig jaar tijd is het reële bnp per hoofd in Nederland bijna vervijfvoudigd. Dan zou het toch geen probleem moeten zijn als de groei zoals nu enkele jaren stagneert? Maar we vinden het wel een probleem. We kunnen niet meer zonder groei. "De meeste mensen willen meer", schreven aanhangers van Nieuw Links, een kritische beweging binnen de PvdA o.l.v. André van der Louw, al in 1967 in de gelijknamige publicatie. Dat geldt zowel voor werknemers, die toch ieder jaar een loonstijging wensen, als voor ondernemers, die ontevreden zijn als de winst iets lager uitpakt dan vorig jaar. Kennelijk zit de homo economicus, hoe irrationeel hij wellicht ook moge handelen, in ieders bloed. Een politieke partij die op de toekomst gericht wil zijn en rekening wil houden met de problemen die de commissie noemt, moet daarom tegen de bevolking durven zeggen: "Genoeg is genoeg". Dat is best moeilijk, maar een uitdaging voor een progressieve politieke partij als de PvdA. Want als je dat niet durft, wordt er zoals nu gebeurt, bezuinigd op publieke diensten, die voor de maatschappij waarschijnlijk nuttiger zijn dan vele private consumptieve bestedingen.

De commissie durft die uitdaging niet aan. Ze zegt het neo-kapitalisme te willen bestrijden, maar komt met voorstellen die het juist in leven houdt, zij het ontdaan van enkele vervelende trekjes. Ze kiest voor de markt en niet voor de overheid. Ze stelt niet voor privatisering of verzelfstandigen van overheidstaken stop te zetten of terug te draaien. Hoewel de commissie in haar diagnose duidelijk afstand neemt van – wat zij noemt – de Reagan/Thatcher-revolutie, onderschrijft ze feitelijk de filosofie daarvan. Dat wordt duidelijk bij het macro-economisch beleid dat de commissie bepleit. Ik zal dat toelichten.

Macro-economisch beleid

Je zou verwachten dat de commissie na haar scherpe diagnose afstand zou nemen van het stabiliteitspact van de Europese Unie. Maar nee, aan de drie-eenheid van tekort, inflatie en schuld wil ze twee voorwaarden toevoegen: werkgelegenheid en lange-termijninvesteringen (p. 18).

Om de eerste voorwaarde te realiseren wil de commissie de monetaire autoriteiten een nog zwaardere rol geven dan ze nu al hebben: aan het statuut van de Europese Centrale Bank, De Nederlandse Bankwet en het Verdrag van de Europese Unie moet een werkloosheidsdoelstelling van maximaal 5% worden toegevoegd (p. 19). Ze ondersteunt deze toevoeging door te verwijzen naar het succes van het monetaire beleid in de Verenigde Staten. Vreemd, want even daarvoor vraagt ze zich af waarom de overheden tijdens de crisis wel de rol van 'banker of last resort' spelen, maar niet de rol van 'employer of last resort' en geeft als mogelijke redenen de ideologie van het Amerikaanse neo-klassieke denken, de angst van politieke partijen arbeid centraal te stellen in hun beleid en de voortgaande liberalisering (p. 17). Je zou toch van een van oorsprong socialistische partij verwachten dat ze de overheid wil belasten met deze taak en niet de centrale bank, die alleen maar gespecialiseerd is in monetaire zaken. Hoe zouden de centrale banken een werkgelegenheidsbeleid moeten voeren, dat rekening houdt met regionale, sectorale en kwalitatieve verschillen tussen vraag naar en aanbod van arbeid? Dat kan alleen als je echt gelooft in marktwerking en denkt dat een macro-monetair beleid voldoende is. De commissie kiest impliciet voor de monetaire theorieën van Friedman, die nogal onder economen ter discussie staan, en de maatschappijvisie van Hayek dat de overheid zo klein mogelijk moet zijn. En, inconsequent van de commissie, ze onderschrijft daarmee dus de Reagan/Thatcher-revolutie waartegen ze zich eerder afzette.

Het had de commissie gesierd als ze aandacht had geschonken aan de mankementen van de Europese Monetaire Unie (EMU). Het enige mankement van de EMU dat ze noemt is het ontbreken van regelgeving voor de financiële sector. Het zal toch ook de commissie niet zijn ontgaan dat een groot gebrek van de EMU is dat er wel één munt, de euro, is, maar dat het nog ontbreekt aan een gemeenschappelijk fiscaal-economisch beleid. Zonder een dergelijk beleid, dat gedifferentieerd per regio kan worden toegepast, dreigt de euro ten onder te gaan. Het huidige stabiliteitspact is slecht voor een land met onderbesteding. In haar diagnose zegt de commissie dat wel, en onderschrijft ze de visie van nobelprijswinnaar Paul Krugman dat er in Nederland vanwege het hoge overschot op de lopende rekening van de betalingsbalans ruimte is voor stimulering van investeringen. Iedere econoom weet dat als de private sector het laat afweten, de overheid moet stimuleren.

De commissie wijst er terecht op dat centrale banken niet democratisch zijn. Vandaar haar voorstel om de notulen van de ECB openbaar te maken. Iedereen die enige kennis heeft van de financiële markten – en dus zeker Melkert als oud-bewindvoerder van het IMF – weet dat je dat nooit moet doen. Belemmer centrale banken niet in hun taak het geldwezen goed te laten functioneren, beïnvloed deze ingewikkelde taak niet met een publiek debat, maar zorg er politiek wel voor dat centrale banken en ECB voldoende instrumenten hebben, en houd de verantwoordelijkheid voor alle andere dan de monetaire zaken bij de overheid, eventueel bij de Europese Commissie.

Internationale solidariteit

De commissie loopt met haar pleidooi voor zo veel mogelijk marktwerking niet alleen vast bij de realisatie van het werkgelegenheidsbeleid, maar ook bij het internationale handelsbeleid. Ze bepleit een geglobaliseerde wereldeconomie met nationale en internationale solidariteit. Maar kan dat wel? In zijn column in *ESB* van 13 december jl. wijst Bernhard van Praag erop dat productiekosten in de opkomende ontwikkelingslanden als China en India veel lager zijn omdat daar geen sociale zekerheid en

pensioenen bestaan en geen rekening wordt gehouden met het milieu. Daarom wil hij door middel van een beperkte protectie binnen de Europese Unie “een gelijk waterpeil” realiseren met de lage-lonenlanden; ofwel een gelijk speelveld. Een dergelijk voorstel moet bespreekbaar zijn in het internationale overleg voor meer vrijhandel en zou naar mijn mening passen binnen de aanbevelingen van de Commissie-Melkert.

De commissie wil internationale vrijhandel gebruiken om meer internationale solidariteit te realiseren zonder rekening te houden met dit gelijke speelveld. De consequentie zal zijn dat het steeds moeilijker wordt een rendabele industrie te realiseren, en op termijn ook een dienstensector, tenzij je de arbeid nog meer flexibiliseert, zodat arbeidsvoorwaarden convergeren en voor Europa zullen uitkomen op een lager niveau dan thans.

Conclusie

De Commissie-Melkert heeft interessante voorstellen gedaan om de economie terug te keren naar de mensen. Maar de voorstellen sluiten niet aan op haar scherpe en kritische diagnose van de huidige economische problematiek. Als ze meer historisch inzicht had gehad in de geschiedenis van de PvdA had ze wellicht met andere voorstellen gekomen. Ze zet de PvdA op een koers van meer liberalisme, zeg maar een sociaal-liberalisme door rechtse wijn in linkse zakken te willen verkopen. Ze kiest, hoewel ze op belangrijke punten afstand neemt van het huidige kabinetsbeleid, voor een rechts-economische filosofie van staatsonthouding door de markt boven de overheid te plaatsen om maatschappelijke problemen aan te pakken.

Leen Hoffman

De auteur is econoom en oud-hoofdredacteur van *Economisch Statistische Berichten*.